

## BIEDT VRIJWILLIGE WEIDVOGELBESCHERMING SOELAAS VOOR DE LIMBURGSE GRUTTO'S?

*Boena van Noorden, Provincie Limburg, afdeling Groen, Postbus 5700, 6202 MA Maastricht*

*Jan Kluskens, Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, Postbus 154, 6040 AD Roermond*

Nadat in Europa grote oppervlakten natuurlijke broedplaatsen als hoogveengebieden en steppen verloren gingen, maakte een aantal vogelsoorten de overstap naar door de mens gecreëerde graslanden. Door de vestiging in graslanden staan deze soorten momenteel als weidevogels te boek. De hoge grondwaterstanden in de weidegebieden en het daaruit voortvloeiende extensieve gebruik hiervan leidden tot een uitstekend broedbiotoop voor deze vogelsoorten. Door bemesting nam het voedselaanbod in de graslanden aanvanke-lijk toe. Hiermee stegen de aantallen weidevogels eveneens. Rond 1970 kwam echter een omslagpunt. De intensivering nam nu zo snel toe dat een groot aantal gebieden ongeschikt werd voor weidevogels. De aantallen namen daardoor gestaag af. Naar aanleiding van deze sluipende achteruitgang van de Nederlandse weidevogelstand, startte in 1994 het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het Project Weidevogels. Uit onderzoek uitgevoerd door de provincie Limburg is vast komen te staan dat ook de Limburgse weidevogels, met name de Grutto, onder druk staan (VAN NOORDEN & SCHOLS, 1994; VAN NOORDEN & ELLENBROEK, 1997). Dit was voor de provincie Limburg aanleiding om het Project Weidevogels te ondersteunen.

### HET PROJECT WEIDVOGELS

Eén van de accenten uit het Basisakkoord van Gedeputeerde Staten is het buiten de ecologische structuur behouden van ten minste een basiskwaliteit aan natuurwaarden. Weidevogelbescherming sluit daar naadloos op aan. Om van een goede regionale doorwerking verzekerd te zijn is het Project Weidevogels per provincie gecoördineerd. Voor de provincie Limburg heeft de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) de taak gekregen om het project te trekken. In 1996 ging met financiële steun van het Ministerie van LNV, de Europese Gemeenschap en de Provincie Limburg het project voortvarend van start. Gezien de verdere landelijke afname van de Grutto gedurende de projectperiode blijkt vrijwillige weidevogelbescherming alleen niet afdoende. In 2000 is landelijk de alarmbel voor de Grutto geluid, hetgeen geresulteerd heeft in het Grutto-appel (VOGELBESCHERMING NEDERLAND, 2001). Met dit appel worden overheid, terreinbeheerders, landbouw én vrijwilligers opgeroepen samen te werken aan een daadwerkelijke bescherming van weidevogels. Inmiddels zijn er sinds het begin van het project vijf broedseizoenen voorbij gegaan en daarmee is de tijd gekomen om na te gaan hoe het nu met de Limburgse weidevogels gesteld is. Hiertoe heeft de provincie Limburg in het broedseizoen 2000 de stand van de meest kritische soort, de Grutto, bepaald. In dit artikel worden de resultaten van vijf jaar vrijwillige weidevogelbescherming en van de provinciale gruttocensus 2000 beschreven.

### WEIDVOGELBESCHERMING

Gedurende de periode 1996-2000 werden er door de Stichting IKL cursussen weidevogelbescherming gegeven. De cursus trok ruime belangstelling, hetgeen af te leiden is uit het feit dat in dit tijdvak 219 cursisten aan de opleiding deelnamen. De cursisten werden getraind in het herkennen, opsporen en mar-



FIGUUR 1  
De weidevogelbeschermers markeren de nesten en leggen een aantal gegevens vast (foto: Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen).

TABEL I

Overzicht van de beschermingsactiviteiten in relatie tot de populatieomvang van de Limburgse weidevogels in de periode 1996-2000. Per soort is steeds het jaar gekozen waarin de meeste nesten werden beschermd. Verder is het uitkomstpercentage volgens de klassieke methode weergegeven. Tussen haakjes zijn de landelijke uitkomstpercentages voor beschermde nesten weergegeven (naar TEUNISSEN, 1999).

| Soort           | max. aantal beschermde nesten in 1 jr. | jaartal max. | aandeel Limb. populatie | uitkomst-percent. (1996-2000) | aantal nesten uitkomst bekend (1996-2000) |
|-----------------|----------------------------------------|--------------|-------------------------|-------------------------------|-------------------------------------------|
| Grutto          | 55                                     | 1998         | 39,3 %                  | 77% (67%)                     | 190                                       |
| Kievit          | 1275                                   | 1999         | 11,6 %                  | 75% (72%)                     | 4237                                      |
| Scholekster     | 43                                     | 1997/99      | 9,3 %                   | 78% (77%)                     | 170                                       |
| Watersnip       | 1                                      | 2000         | 11,1 %                  | 0%                            | 1                                         |
| Wulp            | 44                                     | 2000         | 11,6 %                  | 75% (50%)                     | 161                                       |
| Gele Kwikstaart | 4                                      | 2000         | 0,1 %                   | 50%                           | 6                                         |
| Graspieper      | 1                                      | 1999         | < 0,1 %                 | 0%                            | 1                                         |
| Veldleeuwerik   | 3                                      | 1999         | < 0,1 %                 | 83%                           | 6                                         |
| Fazant          | 4                                      | 2000         | 0,1 %                   | 100%                          | 4                                         |
| Kleine Plevier  | 1                                      | 2000         | 0,6 %                   | 100%                          | 1                                         |
| Patrijs         | 3                                      | 1999         | < 0,1 %                 | 100%                          | 5                                         |
| Waterhoen       | 1                                      | 1999         | < 0,1 %                 | 0%                            | 1                                         |
| Wilde Eend      | 1                                      | 2000         | < 0,1 %                 | 80%                           | 5                                         |

keren van weidevogelnesten. Hierbij werd vooral gelet op primaire weidevogels als Grutto, Kievit, Scholekster en Wulp.

Alvorens met het veldwerk te starten benaderen de weidevogelbeschermers agrariërs met de vraag of zij willen meewerken aan de weidevogelbescherming. Nadat toestemming is verkregen gaat men aan de slag. Nesten worden opgespoord en gemarkeerd. De betrokken boer wordt vervolgens ingelicht. Van de nesten wordt de legselgrootte, de vinddatum, de soort en het gewas bepaald waarin deze zijn aangetroffen. Indien noodzakelijk worden in percelen waar begrazing plaatsvindt, nesten uitgerasterd om vertrapping te voorkomen. In akkers worden zo nodig nesten over korte afstand verplaatst. Daarna worden de nesten wekelijks gecontroleerd. Als de broedende vogel nog aanwezig is, kan er van uit worden gegaan dat het nest nog compleet is. Indien de eieren weg zijn kan aan de hand van eischaalesschilfers of andere kenmerken worden vastgesteld of de eieren zijn uitgekomen of dat het nest is verstoord. Soms kan de verliesoorzaak worden achterhaald. Deze informatie wordt genoteerd en na afloop van het seizoen verzameld. De provinciale coördinator bundelt vervolgens de gegevens en rapporteert jaarlijks over de resultaten (Stichting IKL, 1996; '97; '98; '99; 2000). De gegevens worden op een dusdanige wijze verzameld en vastgelegd dat een link met de betrokken bedrijven en deelgebieden niet te maken is. Dit is gedaan om de privacy te garanderen.

De weidevogelbescherming concentreert zich in Noord- en Midden-Limburg, waarbij in de gemeenten Helden, Horst aan de Maas, Meijel, Nederweert, Sevenum, Venray en Weert de meeste inspanningen worden verricht. Dit zijn

dan ook de weidevogelrijkste gemeenten. Daarbuiten zijn weidevogelbeschermers actief in de gemeenten Beesel, Bergen, Grubbenvorst, Mook en Middelaar, Roggel en Neer, Roermond, Stein, Susteren en Valkenburg.

## GRUTTO-INVENTARISATIE

De gruttocensus 2000 is in feite een herhaling van die van 1996 (VAN NOORDEN & ELLENBROEK, 1997). Vanwege de vergelijkbaarheid is dezelfde methode gevolgd. Op 20 april en 18 mei werden de belangrijkste gruttogebieden in Limburg gekarteerd (VAN NOORDEN & SCHOLS, 1994). Daarnaast werden nog twee gebieden bezocht (ten noorden van Ysselsteyn en bij Middelaar langs de Maas) waarvoor aanwijzingen bestonden dat daar ook meerdere paren Grutto's zouden broeden. In totaal werden 19 verschillende gebieden met een gezamenlijke oppervlakte van circa 8600 ha onderzocht. Deze gebieden werden onder acht karteerders verdeeld. Het veldwerk vond plaats vanaf zonsopgang tot soms laat in de middag. Op veldkaarten werden alle Grutto's en de mate van broedzekerheid (territoriaal gedrag of broedende vogels) ingetekend. Daarnaast dienden de karteerders het areaal grasland vast te leggen.

## RESULTATEN WEIDEVOGELBESCHERMING

Alvorens dieper op de resultaten van de weidevogelbescherming in te gaan, dient steeds

in het achterhoofd gehouden te worden dat de bescherming zich beperkt tot en met de eifase van de broedcyclus. De beschermers doen al het mogelijke om er voor te zorgen dat de eenmaal gevestigde vogels zo ongestoord mogelijk hun eieren uitbroeden. Nadat de kuikens uit de eieren zijn gekomen, zijn de mogelijkheden voor bescherming beperkter. Toch neemt de kuikenoverleving in beschermde percelen al wat toe omdat de betrokken agrariërs zich er meer van bewust zijn dat er zich kuikens in hun percelen bevinden. Zij zullen waar mogelijk hier meer rekening mee houden dan boeren die hiervan niet op de hoogte zijn. Verder trachten de weidevogelbeschermers waar mogelijk de kuikens uit een perceel te drijven alvorens landbouwkundige werkzaamheden worden gestart. Sommige agrariërs laten het toe dat een paar dagen voor het maaien van een perceel met kuikens palen met plastic zakken worden geplaatst. Door het wapperen van deze zakken in de wind verhuizen de weidevogels met hun kuikens naar een aangrenzend weiland zonder deze voorziening.

## HET SUCCES VAN VRIJWILLIGE WEIDEVOGELBESCHERMING

Van de Grutto, Kievit en Wulp wordt een aanzienlijk deel (meer dan 10%) van de Limburgse populatie (VAN NOORDEN & SCHOLS, 1999) beschermd door vrijwillige weidevogelbescherming (tabel I). Extra bemoedigend is het feit dat dit aandeel voor de meest bedreigde soort, de Grutto, met ruim 39% het hoogste is. De Scholekster bereikt de 10% net niet, maar het feit dat ruim 9% van de Limburgse populatie momenteel beschermd wordt, heeft waarschijnlijk een positieve invloed. Voor de overige soorten zoals Gele Kwikstaart, Graspieper, Patrijs en Veldleeuwerik is het effect van weidevogelbescherming verwaarloosbaar klein. Verder blijkt uit tabel IV dat in de meeste weidevogelgebieden met Grutto's vrijwillige weidevogelbescherming plaatsvindt. Een duidelijk verband met de geconstateerde trend van de Grutto is hieruit niet af te leiden. Wel vindt op twee van de drie plekken waar de soort stabiel is gebleven of zelfs vooruit gaat vrijwillige weidevogelbescherming plaats. Op de plaatsen waar geen of slechts gedeeltelijk bescherming plaatsvindt, is de trend negatief. Landelijk onderzoek leverde een vergelijkbaar beeld op (TEUNISSEN, 1999).

De legfels die door de weidevogelbeschermers worden opgespoord hebben dankzij

FIGUUR 2

Tijdens het zaaien van de maïs in dit perceel is de zaaimachine bij het nest van deze Kievit even stilgezet en over het nest heen getild, zodat het legsel gespaard bleef (foto: A. van Paassen).



het beschermingswerk een hoge kans op uitkomen. Voor de soorten waarvan een aanzienlijk deel beschermd wordt komt 75 tot 100% van de eieren uit (tabel I). Deze uitkomstpercentages zijn berekend volgens de klassieke methode (gelukke nesten : nesten waarvan uitkomst bekend is \* 100%). Deze methode geeft echter een te rooskleurig beeld, omdat nesten die reeds mislukken voordat ze gevonden worden niet worden meegeteld. Met behulp van de zogenaamde Mayfield-methode kan hiervoor worden gecorrigeerd (BEINTEMA, 1992). Het basismateriaal was echter niet geschikt om deze methode toe te passen. TEUNISSEN (1999) heeft echter naast de Mayfield-methode ook de klassieke methode toegepast, zodat de Limburgse resultaten toch kunnen worden vergeleken met de landelijke. De Nederlandse uitkomstresultaten blijken in dezelfde grootte orde te liggen als die in Limburg (tabel II). Zo is in Limburg het uitkomstpercentage van de Grutto 77%, terwijl het landelijke cijfer 67% bedraagt.

Uit onderzoek blijkt dat het uitkomstsucces in graslandgebieden met bescherming bijna tweemaal zo groot is als in onbeschermd gebied (TEUNISSEN, 2000). Op maïsakkers is het verschil kleiner. Bij Kievit en Scholekster was hier het verschil tussen beschermd en onbeschermd respectievelijk 10 en 15%. Waarschijnlijk geldt dit ook voor de Limburgse situatie, er zijn in ieder geval geen redenen om aan te nemen dat het niet zo is. In beschermde situaties produceren zowel Grutto, Kievit als Scholekster gemiddeld ongeveer één kuiken meer per paar dan in onbeschermd situaties (TEUNISSEN, 1999). Indien er echter niets gedaan wordt aan de verbetering van de kuikenoverleving lijkt deze verhoogde kuikenaanwas nauwelijks voldoende om de populatie in stand te houden. Het gaat immers uiteindelijk om de hoeveelheid uitgevlogen kuikens per paar. De jongen worden het slachtoffer van werkzaamheden als maaien en bemesting, uitputting door voedselgebrek of onderkoeling tijdens slechte weersomstandigheden. Verder vindt er predatie plaats.

## VERLIESOORZAKEN BROEDSELS IN EIFASE

Van de vier belangrijkste Limburgse weide-

vogelsoorten Grutto, Kievit, Scholekster en Wulp mislukt ongeveer een kwart van de nesten in de eifase. De weidevogelbeschermers hebben getracht om zo nauwkeurig mogelijk na te gaan wat de oorzaak van de verliezen is. In tabel II zijn de verliesoorzaken in Limburg opgesomd. Voor alle soorten is predatie (in de eifase) de grootste opgegeven verliespost. Bij de Grutto gaat 7% van de legsels verloren door predatie en bij de Scholekster loopt dit op tot 16%. Op de tweede plaats komen landbouwkundige ingrepen als verstoring door bewerking van het land en begrazing. Bij Wulp en Kievit gaat ongeveer 6% van de legsels in beschermde gebieden hierdoor verloren. Hieruit blijkt dat deze factor door bescherming niet tot nul of dicht daarbij in de buurt kan worden gereduceerd. Verder wordt een deel van de nesten verlaten zonder dat de eieren worden opgegeten. Dit kan een gevolg zijn van verstoring door het zoeken van de nesten of doordat bijvoorbeeld de broedende vogel sterft. Tenslotte is afhankelijk van de soort, 2 tot 7% van de verliesoorzaken onbekend.

Het is niet gemakkelijk om de juiste oorzaak te achterhalen. Dit komt onder andere door het feit dat er mensen met veel en weinig ervaring aan het project meedoen. Zelfs voor

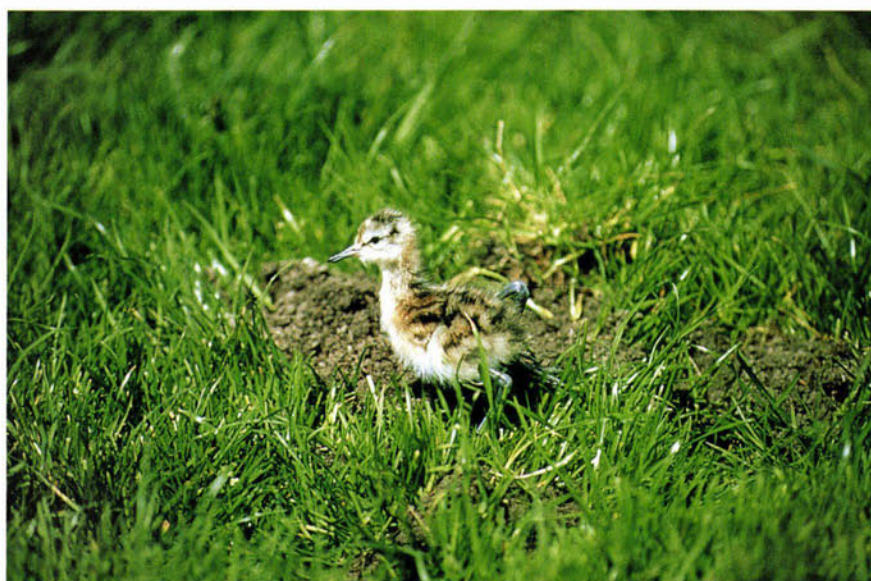
zeer ervaren weidevogelkenners is de verliesoorzaak vaak moeilijk exact vast te stellen. Zo worden soms legsels die tijdens landbewerking stuk gaan, later door predatoren gevonden en aangevreten. Zo kan er ten onrechte het beeld ontstaan dat predatie de oorzaak van het verlies is. Het verplaatsen van nesten vereist de nodige ervaring. Het succes van verplaatste bebroedde legsels is veel groter dan van nog niet complete legsels. Afgezien van het feit of men kan beoordelen of een nest bebroed is, heeft men niet al tijd de keuze het verplaatsen uit te stellen. De boer is ook vaak gebonden aan termijnen waarbinnen de landbewerking moet plaatsvinden.

Momenteel is er veel aandacht voor de invloed van predatie op het broedsucces. Er wordt heel gemakkelijk geroepen dat dat de bron van alle ellende is. Er laaien discussies op om in weidevogelgebieden predatoren te vervolgen. Bij al deze discussies komt duidelijk naar voren dat er te weinig feitenkennis bestaat over de invloed van predatie op de weidevogelstand. Predatie is immers een natuurlijk gegeven dat al zo lang er weidevogels zijn bestaat. Om deze kennisleemte te dichten wordt er met ingang van 2001 een vijfjarig onderzoek gestart naar weidevogels en predatie (TEUNISSEN et al., 2001).

TABEL II

Verliesoorzaken van weidevogelbroedsels in eifase, vastgesteld tijdens de vrijwillige bescherming in Limburg gedurende de periode 1996-2000.

|                      | predatie | beweidning | landbewerking | verlaten | onbekend |
|----------------------|----------|------------|---------------|----------|----------|
| Grutto (n=190)       | 7%       | 2%         | 3%            | 5%       | 7%       |
| Kievit (n= 4237)     | 11%      | 0.5%       | 6%            | 4%       | 4%       |
| Scholekster (n= 170) | 16%      | 0%         | 0%            | 1%       | 3%       |
| Wulp (n = 161)       | 12%      | 2%         | 4%            | 4%       | 2%       |



FIGUUR 3

Het uitkomstsucces van de Grutto in beschermde percelen is bijna tweemaal zo groot als in onbeschermde percelen. Voordat dit gruttokuiken echter vliegvlug is moet het nog vele malen rennen voor haar leven (foto: A. van Paassen).

### NESTPLAATSKEUZE WEIDEVOGELS

Bij weidevogels denkt men in eerste instantie aan vogels die in graslanden broeden. Voor Grutto en Kievit was dat in het verleden ook zo (BEINTEMA *et al.*, 1995). Later schakelde de Kievit deels over op bouwland. De Wulp was tot voor kort een broedvogel van de heide en hoogveengebieden, die nu voor het grootste gedeelte in graslanden broedt. De Scholekster is van kustvogel deels een vogel van bouwland in het binnenland geworden. Recentelijk zien we in Limburg hier en daar nesten van Grutto's op bouwland verschijnen. Dit zijn vaak percelen die in het voorgaande jaar nog uit grasland bestonden of door de hoge waterstand in het voorjaar erg laat bewerkt worden. Dankzij de gegevens van de vrijwillige weidevogelbeschermers krijgen we een aardig beeld waar momenteel onze "weidevogels" te vinden zijn. Uit tabel III blijkt dat de Grutto en de Wulp met respectievelijk een graslandaandeel van 92% en 81% hun naam als weidevogel nog eer aandoen. De Kievit echter is met een aandeel van 17% op grasland in Limburg geheel van zijn geloof gevallen. De Scholekster mag je met 10% helemaal geen weidevogel noemen.

Deze soort heeft vermoedelijk het predikaat weidevogel nooit verdiend. Van de soorten die overwegend op bouwland nestelen is ook bekend op welk type bouwland er gebroed wordt. De Kievit en Scholekster lijken een duidelijke voorkeur voor maïs te hebben. Het is echter de vraag of het hier om een duidelijke voorkeur gaat of dat het aan het feit ligt dat het grootste areaal bouwland uit maïs bestaat. In Noord-Limburg werd in 2000 op 42% van de akkers maïs geteeld. Suikerbiet, aardappelen en granen hadden respectievelijk een aandeel van 18%, 16% en 14% (CBS, landbouwtellingen). Verder zijn nesten op net ingezaaide maïsakkers gemakkelijker te vinden dan in andere gewassen. Tenslotte zou het nog kunnen zijn dat de vrijwillige weidevogelbeschermers vanwege het grotere zoekgemak zich meer op maïspercelen richten.

### DE MEERWAARDE VAN VRIJWILLIGE WEIDEVOGELBESCHERMING

Het project vrijwillige weidevogelbescherming heeft in feite veel meer opgeleverd dan beschermde nesten. Natuur liefhebbers gingen op zoek naar boeren met weidevogels. Beiden werkten aan een gezamenlijk doel: het

beschermen van de weidevogels. Al snel werd er over meer gepraat dan alleen weidevogels. Kerkuil, Steenuil en Torenvalk kwamen ter sprake. Van de Boerenwaluw werd in gezamenlijkheid vastgesteld dat er minder tot broeden komen. Tal van andere diersoorten en ook de flora passeerden de revue. Waar mogelijk werd nagedacht over gezamenlijk te ondernemen acties om ook voor deze organismen iets te betekenen. Kenmerkend voor dit soort ontwikkelingen is dat het bijna vanzelf lijkt te gaan. Het blijkt dat boeren en vrijwilligers in staat zijn om gezamenlijk meer voor het natuurbehoud te betekenen. Het gaat de weidevogelbeschermers niet alleen om de Kievit, Grutto of de Wulp. Het hele spectrum van aan cultuur gebonden natuurwaarden heeft hun belangstelling.

### GRUTTOCENSUS 2000

Voordat met het veldwerk werd begonnen is druk gespeculeerd over de te verwachten resultaten. Gezien de ervaringen met de vorige grootschalige gruttokartering waarbij tussen 1990/93 en 1996 een afname van 57% werd vastgesteld, waren de verwachtingen weinig hoopvol (VAN NOORDEN & ELLENBROEK, 1997). Deze trend doortrekkende zouden we in 2000 op circa 70 territoria moeten zijn uitgekomen. Gelukkig is dit sombere scenario geen werkelijkheid geworden en werden er in 2000 toch nog 131 territoria in de gebieden vastgesteld die in beide perioden onderzocht zijn (tabel IV). De geconstateerde afname (sedert 1996) komt daarbij uit op 10%. De Limburgse populatie anno 2000 wordt op basis van deze inventarisatie geschat op 140-150 territoria. Er heeft weliswaar een afname plaatsgevonden, maar deze is veel minder dramatisch dan verwacht. Er zijn zelfs gebieden waarbij we een herstel zien ten opzichte van 1996.

In de Dijkerpeel bij Altweertheide heeft de meest spectaculaire toename plaats gevonden, van 2 naar 10 territoria (tabel IV). In de Brommer/Heierhoeve (Grubbenvorst) en bij Evertsoord keerde de Grutto, zij het in bescheiden aantallen, weer terug! Enige nu-

TABEL III

Nestplaatskeuze van weidevogels aangetroffen tijdens de vrijwillige weidevogelbescherming in Limburg gedurende de periode 1996-2000. De percentages van de afzonderlijke akkerbouwgewassen zijn berekend over de cijfers van 1997 t/m 2000.

|                     | grasland | maïs | aardappel | suikerbiet | overig | bouwland<br>totaal |
|---------------------|----------|------|-----------|------------|--------|--------------------|
| Grutto (n=204)      | 92%      | 2%   | 1%        | 3%         | 2%     | 8%                 |
| Kievit (n=4367)     | 17%      | 53%  | 3%        | 6%         | 21%    | 83%                |
| Scholekster (n=178) | 10%      | 63%  | 1%        | 3%         | 23%    | 90%                |
| Wulp (n=163)        | 81%      | 10%  | 1%        | 1%         | 7%     | 19%                |



FIGUUR 4

In 1999 werd 11 % van de Limburgse Kievitnesten beschermd door vrijwillige weidevogelbescherming. Veulense Waterweg, Venray, 2 mei 2000 (foto: B. van Noorden).



FIGUUR 5

De Grutto is het boegbeeld van de Limburgse weidevogelbescherming (foto: J. Gense).

nancering is echter op zijn plaats. Een deel van de "nieuwvestigingen" of van de toenames kunnen het gevolg zijn van verschuivingen binnen Limburg, terwijl de totale populatie in aantal gedaald is.

De populatie bij Reindonk/Zuringspeel (Horst) wist zich op het hoge niveau van 16-17 territoria te handhaven. Dit gebied is momenteel het tweede beste weidevogelgebied in Limburg. Het beste gebied is Broenenhoup/Wetering (Nederweert) waar in 2000 38 territoria werden vastgesteld. Een afname van vier territoria ten opzichte van 1996. Deze afname kwam voornamelijk voor rekening van de Wetering waar in 2000 tien territoria werden geconstateerd (in 1992 nog 27 territoria). De nummers drie en vier van de provinciale ranglijst zijn respectievelijk Hollander/de Koelen bij Leveroij (11 territoria) en de Dijkerpeel bij Altwiertheide (10 territoria).

Een onverwachte tegenvaller is de ontwikkeling op de voormalige vliegbasis de Peel. De gruttostand is dramatisch gekelderd van 17 naar 7 territoria. De graslanden langs de voormalige startbaan worden als natuurgebied beheerd en zijn vergelijkbaar met reservaatgebied. Er vindt een verschrallingsbeheer plaats op de graslanden die begin negentiger jaren nog als hooiland aan boeren uit de omgeving werden verpacht. Door verschralling verarmt de bodemfauna, met name het aanbod aan regenwormen, dusdanig dat de geschiktheid van het gebied voor weidevogels sterk terug loopt (BRANDSMA, 1997).

Indien de ontwikkelingen over langere termijn (1990/93-2000) worden beschouwd is het

beeld weinig rooskleurig (tabel IV). Vrijwel overal is een afname geconstateerd. Vast staat dat de hoofdoorzaak voor deze achteruitgang het intensieve landgebruik is. Veel van de wei-

devogelgebieden bestonden in 2000 vaak voor minder dan de helft uit grasland (tabel IV). In het nationale weidevogelmeetnet gaat men er van uit dat een weidevogelgebied ten minste voor

TABEL IV

Overzicht van de resultaten van de provinciale gruttokartering in 2000 en een vergelijking met de resultaten uit 1996 en 1990/93 (VAN NOORDEN & SCHOLS, 1994 en VAN NOORDEN & ELLENBROEK, 1997). Tevens is per locatie aangegeven of er vrijwillige weidevogelbescherming plaatsvindt op één of meer percelen en het aandeel grasland in procenten (geschat van kaart).

| nr. locatie                        | gemeente                  | aantal<br>2000 | aantal<br>1996 | aantal<br>90/93 | trend<br>90-2000 | weidevogel-<br>bescherming | aandeel<br>gras 2000 |
|------------------------------------|---------------------------|----------------|----------------|-----------------|------------------|----------------------------|----------------------|
| 1 Broenenhoup/Wetering             | Nederweert                | 38             | 42             | 76              | —                | Ja, deels **               | 50%                  |
| 2 Kruisvennen/<br>Schepersbergpeel | Nederweert/<br>Meijel     | 6              | 10             | 47              | —                | Ja, deels***               | 25%                  |
| 3 Laarderheide                     | Nederweert                | 2              | 4              | 30              | —                | Ja                         | 30%                  |
| 4 Veulense Wateren                 | Horst/Venray              | 6              | 7              | 27              | —                | Ja                         | 60%                  |
| 5 Brommer/Heierhoeve               | Grubbenvorst              | 4              | 0              | 2               | +                | Ja                         | 25%                  |
| 6 Hollander/de Koelen              | Heythuysen/<br>Nederweert | 11             | 10             | 18              | -                | Ja, deels ****             | 25%                  |
| 7 Reindonk/Zuringspeel             | Horst                     | 17             | 16             | 16              | 0                | Ja                         | 30%                  |
| 8 Heide                            | Venray                    | 2              | 1              | 16              | —                | Nee                        | ?                    |
| 9 Dijkerpeel                       | Weert                     | 10             | 2              | 13              | -                | Ja                         | 20%                  |
| 10 Vliegenveld de Peel *)          | Venray                    | 7              | 17             | 12              | —                | Ja, *****                  | 80%                  |
| 11 Meerserven                      | Hunsel/<br>Stramproy      | 8              | 14             | 12              | -                | Nee                        | 60%                  |
| 12 Spikke/Hollandia                | Weert                     | 9              | 8              | 12              | -                | Ja                         | 40%                  |
| 13 Oirlosche Peel                  | Venray                    | 2              | 7              | 10              | —                | Ja                         | ?                    |
| 14 Vliegert/<br>Breedtschen Peel   | Helden/<br>Sevenum        | 4              | 6              | 8               | -                | Ja                         | 50%                  |
| 15 Evertsoord                      | Sevenum                   | 4              | 0              | 8               | -                | Ja                         | 40%                  |
| 16 Kwakvors                        | Helden                    | 0              | 1              | 6               | —                | Nee                        | 40%                  |
| 17 Op de Belt                      | Bergen                    | 1              | 1              | 6               | —                | Nee                        | 10%                  |
| 18 Ysselsteyn noord                | Venray                    | 4              | ?              | 4               | 0                | Nee                        | 60%                  |
| 19 Middelaar                       | Mook & Middelaar          | 1              | ?              | 2               | -                | Nee                        | 80%                  |
| Totaal (exclusief 18 en 19)        |                           | 131            | 146            | 339             |                  |                            |                      |
| Totaal (inclusief 18 en 19)        |                           | 136            | ###            | 345             |                  |                            |                      |

\*) Alleen Limburgse deel. Op het Brabantse deel werden 9 territoria vastgesteld.

\*\*) Broenenhoup wel, Wetering niet.

\*\*\*) Alleen in de Kruisvennen.

\*\*\*\*) De Koelen wel, Hollander niet.

\*\*\*\*\*) Vliegbasis de Peel wordt beheerd als natuurgebied.

Trend:

— afname 1990/92-2000: 50%;  
- afname 1990/92-2000: 15-50%;  
0 stabiel;  
+ toename.

TABEL V

Overzicht van het aantal gemaaide percelen voor zes weidevogelgebieden op 18 mei 2000.

|                                  | ge-<br>maaid | onge-<br>maaid | % ge-<br>maaid |
|----------------------------------|--------------|----------------|----------------|
| Brounenhoup                      | 76           | 62             | 55%            |
| Kruisvennen/<br>Schepersbergpeel | 70           | 32             | 69%            |
| Zuringspeel                      | 40           | 10             | 80%            |
| Dijkerpeel                       | 27           | 14             | 66%            |
| Spikke/Hollandia                 | 39           | 10             | 80%            |
| Ysselsteyn noord                 | 11           | 5              | 69%            |
| <b>totaal</b>                    | <b>263</b>   | <b>133</b>     | <b>66%</b>     |

driekwart uit grasland bestaat (TEUNISSEN & SCHEKKERMAN, 1999). Indien we deze norm in de Limburgse situatie zouden toepassen vol-  
doen alleen Middelaar en Vliegbasis de Peel nog  
hieraan. Verder blijkt dat het grasland dat er nog  
beschikbaar is zeer intensief wordt bewerkt.  
Uit een steekproef genomen op 18 mei 2000 in  
een aantal weidevogelgebieden bleek dat ge-  
middeld 66% van de percelen op die dag al ge-  
maaid was (tabel V). Voor een goed weidevo-  
gelbeheer ligt een veilige maai- en beweidings-  
datum op 15 juni of later (BEINTEMA *et al.*, 1995).  
De niet gemaaide percelen fungeerden lang niet  
allemaal als hooiland, maar deden voor het  
grootste deel dienst als weiland. Hierin vindt  
een landbouwkundig normale begrazingsdruk  
plaats, die voor het behoud van een goede wei-  
devogelstand veel te hoog is.

## HOE NU VERDER?

We zien dat de achteruitgang van de Grut-  
to flink is afgeremd. Feit is echter dat deze  
soort nog continu terrein verliest. Het ligt

voor de hand om te veronderstellen dat de  
vrijwillige weidevogelbescherming er voor  
heeft gezorgd dat de afname minder drama-  
tisch is verlopen dan was voorzien. Wellicht  
waren we zonder deze weidevogelbescher-  
mers al onze Grutto's kwijtgeraakt. Vandaar  
dat een compliment aan het adres van de be-  
schermers en uiteraard ook aan de boeren  
die hieraan meedoen op zijn plaats is. Men  
moet ook vooral doorgaan met de bescher-  
ming. Wellicht zou de aandacht nog meer  
dan voorheen gericht moeten zijn op de  
Grutto en de Wulp. Dit betekent vanzelf  
meer aandacht voor de graslanden dan voor  
de akkers. Dit houdt echter niet in dat er  
kost wat kost naar het laatste nest gezocht  
moet worden. Een te intensieve betreding  
van de percelen leidt ook tot verstoring.  
Verder mogen we de aandacht voor de op  
akkers broedende soorten evenmin uit het  
oog verliezen. Van de graslandsoorten  
wordt inmiddels een groot deel van de Lim-  
burgse populatie beschermd en een nog  
groter aandeel kan wellicht leiden tot een  
stabilisatie van de Limburgse populatie.  
Maar met een stabilisatie zijn we er nog niet:  
er moet meer gebeuren. In het kader van het  
Programma Beheer zijn er in Limburg mo-  
gelijkheden voor boeren om weidevogel-  
pakketten in de daarvoor aangewezen wei-  
devogelgebieden af te sluiten. Alleen binnen  
Noord- en Midden-Limburg west bestaat de  
mogelijkheid om een weidevogelpakket af te  
sluiten. Dit is logisch omdat zich hierbuiten  
geen belangrijke weidevogelgebieden bevin-  
den. In totaal is 1222 ha beheersgebied be-  
schikbaar, hiervan is voor 47,5 ha een over-  
eenkomst gesloten met een weidevogelpak-  
ket (mondelijke mededeling Dienst Lande-  
lijk Gebied). Dit betekent dat in nog geen 4%

van het beheersgebied een voor weidevo-  
gels effectief beheer wordt gevoerd. Daar  
komt nog bij dat een deel van de weidevo-  
gelpakketten in reservaatgebied ligt dat nog  
niet verworven is. Het percentage in be-  
heersgebied als eindbeheer is dus nog lager.  
Het door het Programma Beheer aange-  
reikte weidevogelbeheer slaat in Noord- en  
Midden-Limburg kennelijk niet echt aan.

Rond de Groote Peel ligt nu het enige reser-  
vaatsgebied waarin weidevogelbeheer wordt  
toegepast. Deze reservaatgebieden begin-  
nen echter ook te verschralen, hetgeen tot  
een afname van de bodemfauna heeft geleid  
(VAN NOORDEN & VAN TILBURG, 2000).  
Door enkele natte voorjaren en de mestwet-  
geving (niet uitrijden op bevroren grond) is  
Staatsbosbeheer niet in staat geweest om een  
deel van deze percelen met ruige stalmest te  
bemesten. Getracht wordt om deze bemes-  
ting nu direct na het maaien uit te voeren.

De voormalige Vliegbasis de Peel is de ande-  
re kurk waarop de Limburgse Grutto's die-  
nen te blijven drijven. Ook hier wordt een  
lichte bemesting met ruige stalmest ten zeer-  
ste aanbevolen. De weidevogelreservaten  
zullen in de toekomst een prominente rol  
moeten gaan vervullen willen we de Grutto  
en andere kwetsbare weidevogels voor Lim-  
burg behouden. Deze reservaten kunnen dan  
als kraamkamer voor de omliggende be-  
heers- en witte gebieden gaan fungeren. Ver-  
der is het belangrijk dat er rundveehouders  
in de weidevogelgebieden blijven. Zij vormen  
immers de basis voor het behoud van de gras-  
landen en daarmee de weidevogels. Het gras-  
landareaal neemt echter af en ook het aantal  
rundveebedrijven. Hiervoor in de plaats  
komt sierteelt op de koude grond en glastuin-  
bouw.

Het Waterschap Peel en Maasvallei kan even-  
eens heel veel betekenen voor de instand-  
houding van de Limburgse weidevogels. Een  
aangepast maairegime langs de waterlossin-  
gen in de weidevogelgebieden zal een zeer  
positieve impuls vormen. Als maatregel moet  
hierbij gedacht worden aan het uitstellen van  
het maaien tot 15 juni (of later). Wellicht kun-  
nen weidevogelbeschermers in de toekomst  
een nog grotere rol gaan spelen in het verbe-  
teren van de kuikenoverleving.

Het moge duidelijk zijn dat de Grutto in Lim-  
burg nog lang niet uit de gevarenzone is.  
Wellicht is er nog hoop als we alle zeilen bij-  
zetten om deze schitterende soort voor Lim-  
burg te behouden. Het staat vast dat hierbij



FIGUUR 6

De laatste jaren worden  
meer en meer  
gruttolegfels gevonden in  
nog niet ingezaaide  
maisakkers (maaisoppels  
van het voorgaande  
seizoen) (foto: Stichting  
Instandhouding Kleine  
Landschapselementen).

## FIGUUR 7

Door een aangepast maai-beheer in de Limburgse weidevogelgebieden zou het waterschap een positieve impuls aan het broedsucces van onze weidevogels kunnen geven. Lorbaan, Venray 22 mei 2000 (foto: B. van Noorden).

de hulp van de vrijwillige weidevogelbeschermers en die van de boeren niet gemist kan worden. Vrijwillige weidevogelbescherming biedt wel degelijk soelaas!

## DANKWOORD

Een groot aantal mensen heeft aan de basis gestaan van dit artikel. Zonder hun hulp zou er geen letter op papier zijn verschenen. Wij willen dan ook hierbij op de eerste plaats de weidevogelbeschermers hartelijk danken voor de vele uren die zij geheel belangeloos hebben gespendeerd aan de bescherming van de Limburgse weidevogels. Het veldwerk voor de Grutto-census werd verricht door de provinciale broedvogelkarteerders die dit werk, bovenop het reguliere pakket aan werkzaamheden, met enthousiasme uitvoerden. Hiervoor willen we Ruud van Dongen, Frank Engelen, Jean-Paul Ongenaë <sup>†</sup>, Ran Schols, Harold Steendam, Paul Voskamp en Paul de Winden bedanken. Jan Boeren (DLG) stelde de gegevens over het Programma Beheer ter beschikking. Jo van der Coelen en Ran Schols voorzagen een eerdere versie van dit artikel van waardevol commentaar.

## SUMMARY

## COULD VOLUNTARY MEADOW BIRD PROTECTION SAVE THE BLACK-TAILED GODWIT?

Although the most important wildlife areas in the province of Limburg are situated within the so-called provincial ecological network, there are also areas of natural beauty worth protecting in the agricultural production zone outside this network. Most meadow bird communities are found in such agricultural production areas. Increasingly intensified agricultural management methods (drainage, early grass cutting, newly developed manure-injection methods, etc.) have reduced the numbers of most of the meadow birds, especially the Black-tailed Godwit. One of the measures taken to stop this decline is the so-called voluntary meadow bird protection, which involves tracing the nests before agricultural



al activities can affect them. The nests are then marked to prevent disturbance of the clutches by the farmers. This policy has produced good results. Protected Lapwing, Curlew, Black-tailed Godwit and Oystercatcher nests have shown hatching success rates of 75%, 75%, 77% and 78% respectively, which is much better - up to two times - than in areas without protection. In spite of these measures, reproductive success has declined considerably. A large proportion of the chicks do not survive, due to mowing, lack of shelter and poor food conditions. Nevertheless, reproductive success in protected areas remains higher than in situations without voluntary protection schemes.

Meadow birds in Limburg differ in their selection of nesting habitats. Most Black-tailed Godwit and Curlew (92% and 81% respectively) were found to prefer pastures, while most of the Lapwing and Oystercatcher nests (83% and 90% respectively) were found in arable land (predominantly maize).

This article also presents the results of the provincial Black-tailed Godwit census for the year 2000. A total of 136 territories were counted, distributed over 19 areas, mostly situated in the central and northern parts of the province. The entire Limburg population in 2000 was estimated to consist of 140-150 pairs. The numbers of territories counted in the same areas in 1990-94 and 1997 were 339 and 146, respectively. Between 1997 and 2000 the decline in this area was 10%, compared to 57% between 1990-94 and 1997. The decline thus appears to be slowing down, probably as a

result of the voluntary protection schemes organised since 1996.

## LITERATUUR

- BEINTEMA, A., 1992. Mayfield moet: oefeningen in het berekenen van uitkomstsucces. *Limosa* 65: 155-162.
- BEINTEMA, A., O. MOEDT & D. ELLINGER, 1995. *Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels*. Schuyt & C. Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem.
- BRANDSMA, O.H., 1997. Onderzoek weidevogelbeheer en bodemfauna in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen VII (1992-1996). DLG-Rapport nr. 101. Dienst Landelijk Gebied, Utrecht.
- NOORDEN, B. VAN & F. ELLENBROEK, 1997. Provinciale inventarisatie van de Grutto in 1996. Een aanzet tot beleidsgerichte natuurmonitoring. *Natuurhistorisch Maandblad* 86: 35-40.
- NOORDEN, B. VAN & R. SCHOLS, 1994. De Grutto in Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 83: 218-228.
- NOORDEN, B. VAN & R. SCHOLS, 1999. Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. *Limburgse Vogels* 10: 34-45.
- NOORDEN, B. VAN & P. VAN TILBURG, 2000. Rapportage weidevogelkartering Groote Peel en 't Molentje 2000. Vogelwerkgroep "de Peel", IVN Asten/Someren.
- STICHTING IKL, 1996. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming Limburg, 1996. IKL, Roermond.
- STICHTING IKL, 1997. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming Limburg, 1997. IKL, Roermond.
- STICHTING IKL, 1998. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming Limburg, 1998. IKL, Roermond.
- STICHTING IKL, 1999. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming Limburg, 1999. IKL, Roermond.
- STICHTING IKL, 2000. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming Limburg, 2000. IKL, Roermond.
- TEUNISSEN, W.A., 1999. Evaluatie vrijwillige weidevogelbescherming. SOVON-onderzoeksrapport 1999/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- TEUNISSEN, W.A., 2000. Betekenis van vrijwillige bescherming voor weidevogels. *De Levende Natuur* 101: 7-11.
- TEUNISSEN, W.A. & H. SCHEKKERMAN, 1999. Het nationaal weidevogelmeetnet. SOVON-onderzoeksrapport 1999/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- TEUNISSEN, W.A., H. SCHEKKERMAN & A. VAN PAASSEN, 2001. Projectvoorstel Weidevogels en predatie. SOVON Vogelonderzoek Nederland en Alterra. Beek-Ubbergen, Wageningen.
- VOGELBESCHERMING NEDERLAND, 2001. *Help de Grutto*. Notitie, Vogelbescherming Nederland, Zeist.